

קדושת הראי"ה

הנהגות ומאמרים של מרן הראי"ה קוק זצ"ל

בענין קדושה וצניעות

עמיחי כנרתי ורועי זק

ג' באלול תשע"ט

איתמר שבשומרון



הערות ותגובות

עמיחי כנרתי

0533-110970

esa@etrog.net.il

תוכן הענינים

מבוא
הקדמה

קדושת הראי"ה

נספחים:

איגרת אל בנות ציון לשמירת כבודן בצניעות הלבוש
תשובה (שו"ת עזרת כהן סי' ל) על איסור ריקודים מעורבים
איגרת נגד נשפים פרוצים
איגרת מחאה על עיתונים פרוצים
איגרת לעיריית ת"א בענין צניעות
איגרת לחיזוק סדר הלימודים של הנוער בצניעות
ביאור הפיסקה על ה"צניעות" בספר "מידת הראי"ה"

מבוא

בס"ד זוכים אנחנו כעת להוציא את החוברת "קדושת הראי"ה". בזמנו נדפס מאמר קצר בשם זה, בתור נספח בחוברת "הראי"ה והאחיעזר" (אלול תשס"ו), וכעת בס"ד הצטברו הרבה הוספות, הערות ותיקונים, ומצאנו לנכון להוציא את הדברים מתוקנים במהדורה שניה כחוברת בפני עצמה.

נקווה שיהיה תועלת חיזוק בדברים הקדושים והמרוממים כאן, לנבוכי הדור הרבים בענין חמור וחשוב זה.

בנספחים הבאנו כאן גם ארבע אגרות בענין הצניעות. שלוש מהן קבלנו מבית הרב, כאשר מתוכן שתיים נדפסות כאן לראשונה. תודתנו הרבה לאנשי "בית הרב" היקרים והחשובים על העזרה החשובה בזה: לרב צוריאל חלמיש נ"י על ההפניות לדברים אלו, לרב ארי שבט נ"י על הבאת הדברים ולרב יוחנן פריד נ"י והרב אברהם טייץ נ"י על האישור. יישר כוחם ויזכו להגדיל תורה בכלל ובפרט את דברי מרן הראי"ה זצ"ל, כפי חפצם הטהור.

המקורות כאן הובאו כלשונם, מלבד ההערות בסוגריים מרובעים, שהן הערות הבהרה והסבר של הכותבים.

תהיה נא מהדורה זו לע"נ אשה חשובה וכשרה שאבדנו לאחרונה בישובנו, מרת שושנה אביטן ע"ה ז"ל, שהקפידה הן על הלכות צניעות והן על הצנע לכת, תנצב"ה.

בעז"ה נזכה ויזכו בית ישראל להרבות קדושה וטהרה, כפי טבעם הצנוע, "רחמנים ביישנים וגומלי חסדים", בשחרור עול הגויים מעלינו בהשפעת תרבותם התאוותנית הקלוקלת, השפלה והמשפילה, המוציאה את האדם הן מעוה"ז והן מעוה"ב.

"ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה", מבחירי צדיקיא. תורה יבקשו מפי הרב הדומה למלאך ה' צבאות. ועל כן נבקש תורה והדרכתה מפי מרן הראי"ה זצ"ל.

עמיחי כנרתי רועי זק

ג' באלול תשע"ט

הקדמה

"כל מקום שאתה מוצא גדר ערווה אתה מוצא קדושה" (לשון רש"י בתחילת פרשת קדושים ד"ה "קדושים תהיו").

נושא הצניעות הינו אחד התחומים הזקוקים לחיזוק מיוחד בכל דור, ובמיוחד בדורנו. וכך כתב מרן הראי"ה זצ"ל באיגרת ברכה לרב שחיבר קונטרס בעניני צניעות¹:

ראיתי את דברי הרב הגאון הישיש מוהר"ר אלטר ווילדמן שליט"א, מה שרצה להוכיח לרבים בדברים הנוגעים לקדושת ישראל, ולהרחקת פרצות בעניני צניעות שנתרופפו אצל רבים, וכל כהאי מילתא מצוה לחבר על זה ספרים, להעיר ולעורר את הלבבות, ואבנים שחקו מים, ויש לצפות לתשועת השי"ת שכל ישראל יעירו על יסוד הקדושה האמיתית, שהיא לנו לעז ולתפארת לעדי עד.

והנני בזה חותם בברכה לכל מזכי הרבים ולשם הגאון הצדיק המחבר הנ"ל שליט"א, ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת הטוב.

כנפשם היפה ונפש החותם בברכה מהר הקודש מירושלים.

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

[ספר ליקוטי הראי"ה ח"א עמ' 223-224]

מרן הרב זצ"ל "נשיא הקודש" היה²: הן בהדרכת הכלל והיחיד לפי גדרי ההלכה, הן במחשבת התורה, והן בהנהגות המעשיות שלו.

נפגשים אנו עם קדושתו של מרן הרב זצ"ל בשלושה תחומים:

א.

הדרכת הציבור והיחיד:

בעת בה התרבות האירופאית פשטה טלפיה בישראל, ואיימה להשכיח את הוראותיה והדרכותיה של ההלכה בכלל ובתחום גדרי הצניעות בפרט, עמד מרן הרב זצ"ל בפרץ והורה את עם ה' תורת אמת. וכפי הדרכתו ההלכתית הכללית של מרן הרב זצ"ל³: "ההבחנה בין יהדות שיסודה בריבוי תורה לבין יהדות שהיא מעוטת תורה, היא בזה שנאמר בוידוי הגדול לרבינו ניסים 'את אשר הקלת החמרת, ואשר החמרת הקלתי, וביחס לשני גופי הלכות, של חיוב פיקוח נפש ושל גדרי הצניעות לגבי נשים, שלזו הראשונה ריבוי הקולות הם בחיוב פיקוח נפש, וריבוי החומרות הם בגדרי זהירות הצניעות לגבי נשים"⁴. בענין זה יעויין:

שו"ת אורח משפט, או"ח, סימן לה (החיוב המוחלט של הקמת מחיצה בבית כנסת וההפרדה שם בין דברים לנשים, ואיסור קול אשה. נכפל במאמרי הראי"ה עמ' 511 ואילך);

¹ ראה הסכמה מרוממת לרב זה גם בספר ברכת מרום (אוסף הסכמות ממרן הגרי"מ חרל"פ זצ"ל) הסכמה ז.

² "כבוד קדושת מרן אבא גאון עוזנו ומאור מופתנו נשיא הקודש" (לשון רבינו הרצי"ה, זצ"ל בהקדמתו לאורות התשובה).

³ כפי שהביא את דבריו רבינו הרצי"ה בחוברת "לשלושה באלול", ח"א עמ' כה, פסקה נב.

⁴ שו"ע אבן העזר סימן כא ריש סעיף א: "צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד", וראה שם בבית שמואל ס"ק א. [ולדוגמא, רבינו הרצי"ה הצטער על מה שנמצא בכמה פוסקים להקל בהגדרת ה"שוק" הדרוש לכיסוי, ואכמ"ל].

שו"ת עזרת כהן סי' ל (איסור ריקודים מעורבים, אובא גם כאן בנספח) וסוף סימן קח (מחאה נגד ציור דמויות אשה במחזורים, ומופיע שוב בשו"ת אורח משפט, או"ח, סימן כא אות ב); אגרות הראי"ה, ח"א, אגרת רעט עמ' שטז (מחאה חמורה נגד לימוד מעורב של בנים ובנות בגימנסיה, וע"ע שם דברים חמורים ונלהבים בענין זה בחלק ב עמ' נא-נב ועמ' סג. "לא את דגל ישראל סבא, כי אם את דגלה של יון העתיקה!" ויעויין בעניין זה גם באגרות "צמח צבי" עמ' ל"ה - עדות רבינו הרצי"ה זצ"ל על סירובו של אביו מרן הרב זצ"ל לבקר בגימנסיה הרצליה, מכיוון שהעירוב בין המינים נעשה שם כעיקרון ולא מתוך דוחק); מאמרי הראי"ה עמ' 189-194 ואוצרות הראי"ה חלק א' (מהדורה חדשה) עמ' 431-432 (נגד בחירת נשים⁵);

אוצרות הראי"ה (שם) עמ' 417 (מחאה חמורה נגד רחיצה מעורבת של גברים ונשים); חוברת אורות הטהרה (איגרת לבנות ישראל בא"י על חשיבות צניעות הלבוש ומחאה נגד הלבוש הפרוץ, ונדפס שוב כאן בסוף חוברת זו).

וע"ע בכרוזי הראי"ה (הכין לדפוס הבחור בן התורה והחיל יוחנן ישמח ז"ל) כרוז פט מחאה⁶ בעניני פריצת גדריו הצניעות במסיבות פורים⁷ ("שהוא לגמרי נגד רוח ישראל, תורתו ומוסרו"),

ובאגרות הראי"ה ח"ב עמ' כא הערה לעורך עיתון יר"ש על ביטוי לא צנוע שהשתרבב לעיתונו ("לא לנו הוא, לא לנו!").

יש כמובן גם אגרות שעדיין לא נדפסו או פורסמו, כגון: אגרת הרב למר פנחס שטיין לחיזוק סידור הלימודים של נוער המזרחי בצניעות (י"ב שבט תרצ"ב, טרם נדפסה, ארכיון בית הרב). אגרת הרב למערכת העיתון דואר היום במחאה על תיאור לא צנוע בסיפור שהתפרסם בעיתון (כ"ח אייר תרצ"ב, התפרסמה כאיגרת 3 בקובץ אגרות חדשות שפרסמו "בית הרב"). אגרת הרב לוועד רבני וורשה במחאה על עיתונים פריצים בהם איורים המטמאים את הנפש (ד' תשרי תרצ"א, ארכיון בית הרב). אגרות אלו בס"ד מובאות כאן בנספחים לחוברת כאן.

⁵ שם נראה שהמאמר הראשון הוא על בחירת נשים לתפקיד ציבורי, והמאמר השני הוא על השתתפותן בבחירות. דוק ותשכח. ועכ"פ לא כתב הרב זצ"ל ממש איסור בזה, כהדגשת הרצי"ה זצ"ל בשיחותיו.

[באחד ממאמריו הרב דן בקצרה בענין זה: "ומה שלקחו חלק בו (באסיפת הקונגרס הציוני השלישי בבאזל תרנ"ט) גם כן הנשים, זוהי שאלה שראוי לדון עליה, ואם אחרי ישוב הדעת יוחלט שאין הדבר ראוי מפני חוקי הצניעות, אע"פ שע"פ דין תורה אין בזה שום איסור, מ"מ אפשר שישמעו ויקבלו, בכל אופן אין הדבר כדאי לעשות ממנו עיקר גדול" (גנזי ראי"ה, 'השגות על חוברת 'אור לישרים', (סביבות שנת תר"ס), עמ' 81). אחרי מספר שנים לא אסר הרב השתתפות נשים בבחירות, וראה בהרחבה על זה גם במאמר "מעמד האשה - בין הלכה להנהגה: איך באמת הורה הרב קוק בפועל בענין 'בחירת נשים'? תעודות חדשות וחדשניות", הרב ארי שבט, מעשה חושב, כרך ב, שבט תשע"ח, עמ' 79-88. תודתי לרב צוריאל חלמיש מ"בית הרב" על ההפניות בהערה מוסגרת זו].

⁶ יחד עם ידידיו גדולי הדור הגיסים מרנן הגרא"ז מלצר זצ"ל והגרמ"מ עפשטיין זצ"ל.

⁷ בקובץ "המעין" (ישיבת שעלבים, עורך הרב יואל קטן שליט"א) גליון טבת תשע"ג, נדפס מאמר הרב שאול בר אילן שליט"א: "אור וצל וים הקיפוח - הארות בענין מאבקו של מרן הראי"ה קוק זצוק"ל לתיקון צביון של חגיגות הפורים בתל אביב וביישוב החדש".

ב.

במחשבת התורה:

העמיק מרן הרב זצ"ל בשרשי קדושת הצניעות הישראלית והשפעותיה⁸.

ג.

בהנהגותיו האישיות והמעשיות:

התעלה מרן הרב זצ"ל בצורה מופלאה. "גוף קדוש"⁹!

"יום אחד לאחר שקמו אבליו של רבינו מאבלם, נכנסתי אצל הרבנית הצדקת ע"ה, אלמנתו של רבינו נבג"מ. ידעה אותה הצדקת שדבוק הייתי ברבינו שהיה מקרב אותי, וקיבלה אותי וישבה עימי וסיפרה לי מקצת מהליכותיו. בתוך הדברים נאנחה ואמרה: 'גוף קדוש שכזה'. סיפרתי לסופרת אחת גרמנית דבריה של אותה הצדקת, שמעה הסופרת והייתה תמהה. לאחר כמה שנים ביקרה אותי אותה הסופרת הגרמנית בביתי, דיברנו על אנשים ועל מעשים, על סופרים ועל ספרים. שאלה אותי פתאם: 'זוכר אתה מה שסיפרת לי על אותה הרבנית מה שאמרה לך אחר מות בעלה? אמור לי, יש אצלכם בסיפורים העברים דמות איש שאלמנתו אומרת אחר מותו כאותם הדברים שאמרה אלמנתו של אותו הרב אחר מות בעלה?' אמרתי לסופרת: 'הבקיאים בספרותינו העברית יותר ממני, אפשר שהם יודעים'¹⁰.

עניינו של ליקוט זה עיקרו בתחום השלישי, ובאו בו פרטי מעשים והנהגות של מרן הרב זצ"ל בתחום הצניעות. "דע כי בזכרון מאמרי הצדיקים ומעשיהם תשכיל ותשוב ליוצרך"¹¹. אמנם לתועלת והיזוק הבאנו כאן גם מספר אגרות שהתפרסמו בשנים האחרונות.

8. יעויין במקורות המלוקטים בחוברת "אורות הטהרה", ובמקורות הנוספים שציין הרב בועז אופן שליט"א בספרו "מפתחות לכתבי הראי"ה" ערך צניעות, וכן בספרי "עין איה" לפי מפתחותיהם.

⁹ בהספר הראי"ה את החפץ חיים זצ"ל (ספר מאמרי הראי"ה, ח"א עמ' 131) הגדירו "גוף קדוש ונשמה קדושה".

¹⁰ מובא בספר מלאכים כבני אדם (שמחה רוז) עמ' 366-367. וע"ע בספר אורות, אורות ישראל ט, ג, שרק עם ישראל יכולים להשיג איך הבשר והגוף יכול להתקדש.

11. מתוך ספר צידה לדרך לרבי מנחם בן אהרן בן זרח, הובא ע"י מו"ר הגר"ש דבליצקי זצ"ל בשער ספרו "בינו שנות דור ודור" (תשס"ו).

לסיום כדאי להעיר כאן הערה חשובה, להוציא מטעות אפשרית, שודאי מרן הרב זצ"ל לא החמיר סתם, בלי מחשבה¹², בעניני צניעות (מתוך "פרומקייט" חיצוני או מתוך יחס שלילי לנשים, וראה היטב בספרו 'מוסר אביך' ב'מידות הראי"ה' ערך "צניעות", והובאה הפיסקה עם הערות ביאור גם כאן), אלא **הכל לפי דיני התורה מתוך התבוננות ומחשבה, שיקול דעת לשום האורחות**¹³, ובמקום שהיה צורך לפנות ולדבר אל נשים עשה זאת בנימוס, בכבוד ובסבר פנים יפות, כמובא בכמה מעשים בספרים. וכך היתה דרכו בקודש, שהיכן שהיה צריך לפי דעתו (דעת תורה) להחמיר - החמיר, והיכן שהיה לפי דעתו (דעת תורה) צורך ואפשרות להקל - הקל. וראה לדוגמא במכתבו (נדפס בקובץ "תחומין" ח"י עמ' 257) לגר"י קניאל זצ"ל, רבה של חיפה, שהתיר לו לצורך השפעת תורה ללמד בטכניון בכיתה שיש בה בחורים ובחורה אחת, עיין שם דבריו.

¹² בשו"ת אורח משפט עמ' קכג כתב נגד חומרות יתרות, שסכנתן בהריסת כל הבנין מפני אי האפשרות לעמוד בהם, וכן מצד חסרון האמת שבהם. וראה לקמן **שבהלכות צניעות טוב להחמיר**, ומ"מ מסתבר שגם בזה יש "חומרות יתרות" (ולדוגמא בזמננו, רוב ככל גדולי וצדיקי ישראל לא קיבלו את "חומרת" השאל, וכיו"ב).

¹³ "ושם דרך אראנו בישע אלהים", כל השם אורחותיו בעוה"ז זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה (מו"ק ה, א).

קדושת הראי"ה

תורת ההסתכלות

"כל אותה שמירת העיניים וטהרתן המקודשת מראש מקדם" [הרצי"ה זצ"ל על אביו, "נפש הראיה" עמ' כ]

* * *

כתב מרן הגרי"מ חרל"פ זצ"ל: "לפני הטהרה, כאילו דחפוני מלמעלה להגיד מלים אחדות להודיע את מי מטהרים. הודעתי להם קצת מנוראותיו הטמירות, ושמיום היותו בן תשע שנה לא הסתכל בצורת אשה"¹⁴, והיה בבחינת יוסף צדיקא" (ספר מכתבי מרום עמ' פד).

* * *

עודנו ילד, היה נזהר אברהם-איצ'לה שלא להתבונן בנשים. בלכתו ברחוב, היה עוצם עיניו כשראה אשה עוברת. (שבחי הראיה עמ' לג, מפי הרב ד"ר משה זיידל ז"ל¹⁵).

* * *

פעם באה עיתונאית לראיין את מרן הרב זצ"ל, ולאחר מכן אמרה לרבינו [הרצי"ה] שנהנתה מהראיון עם אביו, אך הפריע לה דבר אחד, שהוא לא הסתכל עליה כלל (הרב שחר רחמני בשם רבינו הרצי"ה. פורסם בחוברת עיטורי כהנים, שבט תשס"ג, במדור "קורות רבינו").

* * *

דרכו של הרב בפסיקת ההלכה היתה תמיד להחמיר לעצמו¹⁶, גם במקום בו סבר כי מעיקר הדין יש להקל, ואף הקל למעשה לאחרים. כך נהג גם בבדיקת טהרת נשים. פעם אחת עמדה אשתו של מרן הרב זצ"ל בתור, עם כל הנשים, והגישה למרן הרב זצ"ל את הבדיקה, ולא שם לב שזו אשתו, והקל. שאלה אותו: 'מדוע החמרת לי לפני כן?' (הגה"צ רי"ל זוסמן זצ"ל בשם מרן הגרי"מ חרל"פ זצ"ל. נדפס בחוברת ניצני ארץ ז עמ' 223. מעשה זה וכן העדויות לקמן בשמו מובאים גם בספר על הגרי"ל זוסמן זצ"ל "מבחיני צדיקיא")

* * *

העיד הגה"צ הרב אריה לוי זצ"ל על הראי"ה: "בענינים של תורה היה ללא פשרות. הוא הקפיד מאוד על איסור הסתכלות בנשים, והיו מקרובותיו שאפילו לא הכירן" (מובא בליקוטי הראי"ה ח"א עמ' 434, מתוך מכתב שכתב הראי"ה נריה זצ"ל לאביו הגרמ"צ זצ"ל ממה ששמע מר' אריה)

* * *

¹⁴ כעין הביטוי בפסחים קד, א שלא הסתכל "בצורתא דזווא".

15. גם הרי"ל הכהן מימון הביא את הדברים (בצורה שונה מעט) בספרו שרי המאה, חלק ו, עמ' 245-246.

16. דהיינו במקום של ספיקות.

גם בעת זקנותו, קרוב לגיל שבעים, כאשר באו מדריכים ומדריכות של בני עקיבא לשמוע ממנו דברי יראת שמיים והתחזקות, ועמדו הבנים ליד קירות החדר מימין והבנות משמאל, צמודים לקיר, רחוקים משולחנו, תחילה היו עיניו פקוחות כשמבטו פונה לצד הבנים, ואח"כ עצם את עיניו ודיבר לכולם, מימין ומשמאל, בלבביות.
(הגרמ"צ נריה זצ"ל, בספר **בשדה ראיה** עמ' 577)

* * *

כתב הגה"צ רי"ל זוסמן זצ"ל: "זוכר אני, איך שפעם אחת במוצאי שבת, בא אליו זוג מודרני. האשה היתה לבושה בצניעות ועמדה מרחוק. והאיש התחיל משוחח עם הרב, אך באמצע השיחה התקרבה גם האשה וגם היא פנתה בדיבורים אל הרב, אולם הרב הפנה מיד את ראשו, התרחק קצת כשעיניו מושפלות למטה, וכמעט סגורות היו, כדי שלא יראה את האשה אפילו בראיה בעלמא. וכמו ששמעתי מפורש מפי קדשו של מרן הגרי"מ חרל"פ זצ"ל, שהוא יכול להעיד על הרב שמעולם לא הסתכל בצורת אשה עוד מטל ילדותו"
(מובא ע"י הגרמ"צ נריה זצ"ל, בספרו **בשדה הראיה** עמ' 566)

הרב היה רגיל להרכיב משקפים שחורים כשדיבר לפני ציבור שהיו בו גם נשים¹⁷, אפילו שהדבר היה באמצע חורף לונדוני. כשבאה אליו אשה לשאול ממנו שאלה, היה מרכיין ראשו
(שבחי הראי"ה עמ' קכט, בשם הרב ד"ר י.מ. לרמן).

* * *

בכל נפשך ובכל מאודך

לשאלה על שלא עמד על המקח במשא-ומתן עם בעלת הבית להפחית מחיר שכירות חדר הדירה [בעת היותו תלמיד בישיבת וולוז'ין], ענה: וכי בשביל מה שאמרו חז"ל¹⁸ אל תרבה שיחה עם האשה, לא כדאי לוותר לה בשביל זה חצי רובל?
(רבינו הרצי"ה בחוברת **לשלושה באלול**, ח"א עמ' ו-ז, על-פי עדותו של הרב אפרים טייטלבוים¹⁹)

* * *

¹⁷ בתמונות בשנים שאחרי תקופה זו לא רואים את הרב עם משקפים שחורים אף כשדיבר אל נשים, וכנראה העדיף לנקוט דרכים אחרות, כמו עצימת עיניים, הפנייתן למקום אחר, וכיו"ב (הערת חכ"א).

¹⁸ משנה אבות פ"א משנה ה.

¹⁹ גם כאן, הביא הרי"ל הכהן מימון את הדברים בצורה שונה מעט, שם, בעמ' 256.

כשחפצו לעשות שם בבויסק נשף של ריקודים אסורים²⁰, לטובת "צדקה גדולה", הודיע להם בהחלט שהוא יבוא שמה, ולפי מצב הנימוס וכבוד התורה אז נתבטל מתוך כך הנשף הזה, עם כל ההכנות המרובות שנעשו בשבילו, גם אצל השלטונות וגם אצל התושבים. גם ש"ס בכרך אחד הכין לו לקחת אתו לבית האסורים אם יגיע להאסר מפני הפרעתו זאת. ואת הפסדי ההוצאות, שנגרמו ע"י ביטולו של אותו הנשף, סילק מתוך משכורתו²¹.
(רבינו הרצי"ה בחוברת **לשלושה באלול**, ח"א עמ' יב, פיסקא כ'. וכן ראה שבחי הראי"ה עמ' סו)

* * *

בהיותו הרב הראשי לארץ ישראל, התקיימה מסיבה ציבורית לכבוד אישיות ממלכתית (אנגלית), וגם הרב הוזמן לשם. לפתע נקראה זמרת אחת להופיע לפני הקהל. מרן הרב קם מיד ממקומו וברח מהר מהמקום, בריצה ממש, ולא חש בזה כלל ל"כבוד המלכות" (מתוך מכתבו של הגה"צ רי"ל זוסמן זצ"ל, תלמיד מרן הגרי"מ חרל"פ זצ"ל, לגרמ"צ נריה זצ"ל. נדפס בקובץ 'מאבני המקום' של ישיבת בית אל, חי"ד עמ' 33)

* * *

"ישבנו פעם בשיעור אצל הרב. פתאום נשמעה דפיקה בדלת. משום מה פתח הרב בעצמו. נראתה אשה זקנה שבאה לשאול שאלה. הרב, שלא רצה להפסיק את שיעורו, רמז לה באין אומר, שתניח את העוף על השולחן. היא ואנחנו לא הבנו מה רצונו, עד שלבסוף תפסנו והורינו לה לעשות כדבריו. הבנו כי הרב לא רצה בשום אופן לקחת בעצמו את העוף מידי האשה - משום צניעות²²".
(שבחי הראי"ה עמ' קה, מפי הרב אשר ריבלין, וכן בחיי הראי"ה עמ' רכה)

20. יעויין שו"ע סימן תקכט סעיף ד בשע"ת ד"ה "חייבים בית דין" ובמשנ"ב שם ס"ק כב, ובדברים חוצבי להבות בביאור הלכה לסימן שלט ד"ה "להקל בכל" בשם ספר זכרון יוסף.

21. יעויין ברכות כ. "רב אדא בר אהבה" וכו'.

22. יעויין שו"ע אבן העזר סימן כ"א סעיף ה', בדברי הבית שמואל ס"ק ט', לעניין מסירת חפץ מאשה לגבר. ולגבי מסירת מעות מידו לידה, שחז"ל אמרו "כל המוסר מעות מידו לידה כדי להסתכל בה לא ינקה מדינה של גיהנם" (ברכות סא, א ועירובין יח, ב), כתב בסמ"ק מצוה ל': "אסרו חכמים להרצות מידו לידה מעות", ונראה שהוא איסור מדרבנן מחשש להסתכלות והנאה (לפחות במעות, שבמסירה מיד ליד צריכים ראייה של היד, ויותר קיים החשש להסתכלות). ובשאר ראשונים ופוסקים אין לשון כזאת של איסור. וראה גם לאחרונה בפורום אוצר החכמה, באשכול "לא למסור ליד אשה".

נספח: איגרת אל בנות ציון

מובאת כאן איגרת מרן הראי"ה זצ"ל אל נשות ישראל, בענין תיקון הצניעות. האיגרת נדפסה בחוברת "אורות הטהרה" שהו"ל הרצי"ה זצ"ל, וכן באוצרות הראיה ח"ד, ועוד. הוספנו כאן הערות.

בנוסף לתוכן החשוב, יש ללמוד מהאיגרת גם את אופן התוכחה, מתוך כבוד רב²³.

אחיותינו הכבודות, בנות ציון, היו ברכה לעד!

אחיות יקרות!

כבודכן הגדול בעיני ובעיני כל ישראל, בתור בנות עמנו הגדול, אשר זכיתן לבוא לארץ חמדתנו, מקום מחמד עיננו, ולהשתתף במפעלי חייכן בבנין עמנו וארצנו הקדושה, ההולך ומתפתח בישיע צור ישראל וגואלו – הכבוד הגדול הזה²⁴ הוא בעצמו מביא אותי להעיר את רוחכן הטובה²⁵, לשאת את נס המחאה והמרד נגד מנהג חסר טעם אשר חדר בשדרות הנמוכות של בנות ההמון בארצות שונות²⁶, ביחוד אחרי המלחמה הנוראה, אשר האנושות איבדה על ידיה הרבה מאד מנכסיה הרוחניים, ואוצרות מוסרה נתדלדלו. בתוך מערכה של חיים ירודים, חסרי בסיס נפשי, חדר המנהג הגרוע של התלבושת החדשה בפריצות שובבה²⁷, מודה²⁸ כזאת שרוב טובי האנושות חורקים עליה שן, ופניהם מאדימות מזעם ובושת. וכמו הרבה מנהגים רעים וחטאים, שהחברה התרבותית שלנו נתקלת בהם, מתוך חולשה ואפיסת כח של חיים מוסריים רעננים, שלדאבון ליבנו דור בנינו ובנותינו, השוכחים את הוד נפשם ואת תפארת עמם, נעשים מהראשונים לתקלה, וכנסת ישראל כולה סובלת מזה הרבה מאד חולי וקצף, שנאה ובזיון, כן גם המנהג המכוער הזה, של התלבושת החשופה, הולך הוא ומתפשט כארס, ועולה מן השדרות הירודות גם לידי השדרות העליונות והכבודות, למעט את יקר כבודן²⁹.

²³ ראה באורות הראי"ה בשיר שנכתב כביכול אל פרעה הרשע, שגם מתחיל "הלא תדע מלך גדול", שאפילו ברשע כזה קיי"ל חולקין כבוד למלכות.

²⁴ ענין הרוממות והכבוד הפנימי שיש בהנהגת הצניעות, לעומת ההנהגה ההפוכה שהיא הנהגה שפלה.

²⁵ רק בא "להעיר", להוציא את רצונן הפנימי לטוב [וכעין דברי הרמב"ם הל' גירושין פ"ב ה"כ על גט שכופה ב"ד].

²⁶ מדגיש כאן ולהלן שהפריצות נובעת מתרבות הגויים, שישראל מחקים אותם.

²⁷ =מעשה נערות וילדות (רש"י הושע פרק ו' פס' יא) והליכה בשרירות הלב (רש"י יחזקאל פרק ל"ח פס' ד').

²⁸ =אופנה.

²⁹ על משפט זה ראה ביאורו של מרן הרב זצ"ל בספרו עין איה על המימרא בברכות סג, א "הרואה סוטה בקילקולה יזיר עצמו מן היין", שגם אנשי המעלה צריכים לחשוש על עצמם כשרואים בעיות בשדרות הנמוכות, מפני שכל נפשות הדור קשורות זו בזו.

וכאשר המנהג המקולקל הזה, מצד מידת דין תורתנו הקדושה ומסורותינו הנעלות בזיו יקרת מוסרן הוא אסור איסור חמור, ומצד המוסר האנושי הוא תועבה ומפלצת³⁰, הנני מקוה שאף-על-פי שלקינו גם פה בארצנו הקדושה - שצריכים היינו בודאי להיות טהורים ונעלים, עומדים למופת ולסמל לשאר אחינו שבויי הרוח השקועים במעמקי הגולה - במכת המדינה הגלותית, והחיקוי הקופי של המנהג השפל הזה, בכל זאת תאמצני תקוותי, לפי שאר-הרוח ויתרון-הכבוד הנפשי, החופף על כל נפש מישראל, אשר באה להסתופף בצל צח של ארץ חמדתנו, כי מהרה יפוג השכרון הזה, ואתן, בנות ישראל שבארץ-ישראל, היה תהיינה בנות-החיל הלוחמות על טהרת מוסרנו, ובגועל-נפש תשליכו מהרה את המודה הפרועה הזאת, וכטהרת נשמתכן ככה יטהרו ארחות חייכן, והליכותיכן בתלבושת תהיינה הליכות עולמנו, עולמו של **ישראל הפנימי**³¹, הנובעות ממעין תורתנו הקדושה, חיינו ואורך ימינו לעד.

גדרו, אחיות טהורות, את הפרצה הזאת, והסירו את הנגע המודרני הזה מארצנו הקדושה, מערינו וממושבותינו ומכל קבוצותינו, הקדושות כולן לד' אור ישראל ולעמו. ותתברכו באורך ימים וחיים טובים ורעננים, בדורות ישרים אשר יציצו ויפרחו לתפארה על הרי ישראל ויהודה,

כעתירת אחיכן הנאמן
הק' אברהם יצחק הכהן קוק

להשלמת הדברים נביא מש"כ מרן הראי"ה זצ"ל באיגרת "פצעי אוהב"³² (ירושלים תרפ"א, ונדפס בספר "מאמרי הראי"ה עמ' 342):

"... והחיים בכללם, כמה קלות ראש וחוסר אחריות הם מלאים. וכי באמת אין לנו עסק אחר וצביון אחר של חיים בארץ ישראל, כי אם להכניס לתוכם את הפסולת של כל המנהגים הגרועים אשר לעמים, כדי שנהיה שמצה לקמינו.

כלום חסר לנו בימים הללו, כי אם שטיפה אחרי ריקודים ומחולות, מכל המינים. אבידת כסף וזמן בהתמדה בראינועים ותעלוליהם, וכאלה. נשינו צריכות דוקא ללכת אחרי האופנה היותר פרוצה, והכל כדי לחקות את הנימוסים של אירופה הגוססת, ולהכניסם בחזקת היד, פה בארץ הקדם ובארץ הקודש אשר לא תוכל שאתם, כדי להחפיר על ידם את כל ההוד שבתחיה ואת כל תפארת רענותה" וכו'.

³⁰ הרב מדגיש שהתלבושת הפרוצה גם אינה מוסרית (מלבד שהיא לא תורנית), דהיינו שהדבר הוא חסרון בצורת וקומת האדם הישר, ופוגע ומוזיק בציבור וביחידים בהשחתתו ופיתויו.

³¹ הפריצות: חיצוניות, יופי פרוץ וריק, "נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם".

³² "נאמנים פצעי אוהב" (משלי כז, ו).

נספח: בענין ריקודים מעורבים

ב"ה עה"ק ירושלים תובב"א טבת תרצ"ה. שלו' להיקר הנכבד מר משה יורביץ נ"י, חבר פלוגת ההכשרה של תנועת תורה ועבודה בפרשבורג יצ"ו, ברכת ד' מציון ומקודש. בתשובה על מכתב כ'.

על דבר הריקודים, חס מלהזכיר פריצת גדרי תוה"ק ודרכי הצניעות והטהרה שהם מוחזקים בין שלמי אמוני ישראל מעולם.

וחלילה לחקות את פורקי עול תורה ויראת שמים, ולהכשל אפילו בשמצא דשמצא דאביזרא האסורה ומגונה.

הרגש החברותי וכבוד הבנות בישראל מתחזק ומתפאר הוא דוקא עם יסוד חיי הקודש. ואפילו בנות עמים אחרים, היודעות פרק בתרבות, יכולות להעיד על היתרון של כבוד האשה ויחס ערכה החברותי, שהוא מרומם ע"פ יסוד תרבותנו והליכות חיינו ע"פ היהדות בטהרה, לעומת אחרים המתפארים בכאלה ותוכם נחר.

והייתם קדושים, ותזכו לעלות על אדמת הקודש, לבנותה ולהבנות בתוכה בקדושת ישראל האמיתית ע"פ התורה והמצוה, ונראה במהרה בגאולה שלמה, וישועת עולמים לעם ד' ונחלתו, לכבוד ולתפארת לכל בית ישראל

והי' זה שלו' כנה"י ונפש מברכו באהבה מהר הקודש מירושלים.

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

[שו"ת עזרת כהן סי' ל']

נספח: אגרת הרב נגד נשפים ואפילו בעד מטרות צדקה

ערב יו"כ תרס"ו.

הנני בזה להודיע נגד כל עם ד' יושבי עירנו הק' וסביבותיה, שזה איזה שבועות שבקשתי בדרך כבוד, בדברי שלום ותחנונים, לחברת עזרת נשים, שלא יעשו את התיאטר לטובת חברתם. תיאטראות בכלל, וביחוד הני דזמרי נשי וגברי, אסורים הם לנו ע"פ דין תורתנו הקדושה, וחלילה לנו לעשות לדברים שבצדקה כונניות מדברים של עבירה. עצם השיטה של לקיחת צדקה ע"י נשפי חשק ותיאטראות היא בזויה אצל כל ישרי לב, וכבר נודע שהיא מפסדת יותר בהורידה את רוח המוסרי של האדם, יותר ממה שהיא מרווחת בעזרה העראית שהיא מושיטה לשעה.

דבר זה משפיל את כבוד עירנו בכלל, ליתן אותה חלילה כעיר הנידחת לעומת שארי ערי הקודש אשר בארץ הקודש, לאמור שבה ימצא מקום לכל דבר אסור ולכל פריצות.

על כן הנני מודיע בזה את גודל האיסור שיש במצוה הבאה בעבירה הנ"ל, והנני נכון ובטוח שכל איש אשר זיק היהדות לא נכבה מלבבו ידע להזהר ולהזהיר שלא ללכת בהתיאטר הנ"ל אם יהיה, ושלא ליתן לו יד לעזרה, ואשרי האיש אשר לא הלך וגוי וינצלו מקללת פורץ גדר ישכנו נחש. והשומע יתברך באלוקי אמן

(מקום החותם)

[מתוך עתון "החבצלת", י"ד תשרי תרס"ו. שם בהקדמת המילים מאת אחד הקוראים: "היום הודבקו פה מודעות מטעם כבוד הרב הגאון הצדיק רא"י קוק שליט"א הגאב"ד דפה, ומצאתי לנחוץ לשלח העתקה מהם להחבצלת, וזה לשונו"]

נספח: איגרת בענין מחאה על עיתונים פריצים בהם איורים המטמאים את הנפש

ב"ה יום ד' תשרי תרצ"א

שלו' רב וגמח"ט לכב' הרבנים הגה"צ, ועד הרבנים בווארשא יצ"ו.

אחדשה"ט באה"ר!

הנני בזה, לבקש סליחה רבה מכת"ר על איחור תשובתי על מכתב קדשם, כי הייתי יושב מחוץ לעיר, וטרדות נערמו מסביב, ודין גרמו את העיכוב.

ובעיקר הדבר, מה מאד דאבה נפשי, על פרצת העיתונים מנבלי כבוד קדושת ישראל בדברי דופי ובציורים המטמאים את הגוף ואת הרוח, ומי יתן לנו עז ועצמה לתקן את הפרצה הזאת, בודאי היה הדבר גדול מאד, אבל בעוה"ר איני יודע במה כוחנו יפה בזה, [רק] זאת להעיר מדי פעם בפעם בדברים של טעם, שלא יוכלו להכחישם, לפחות מצד הצדק והמוסר, והכבוד הכללי של האומה, כולי האי ואולי, יועיל למעט את התיפלה. ומה שאירע בת"א שגדרה העירייה את הפרצה בענין הרחיצה, הלא דברי היו פשוטים מאד, מובן שצרפתי גם כן להבליט את התקלה המכופלת כשנעשים דברים כאלה בארה"ק, ותל"י שהדברים חדרו אל הלב והתיקון נעשה, כי סוף סוף הלא ניצוץ קודש של קדושת ישראל הרי הוא טמון בכל נפש מישראל, אבל להרבות דבר[ים] לפני כתר"ה איני רואה שום ערך לזה, כי מה אדע ולא ידעו כ"ג שליט"א. והשי"ת יאזרם חייל לעמוד נגד הפרצות, ולזכות את הרבים, ונזכה מהרה לראות בתשועת ד' על עם קדשו וחבל נחלתו, ויטהר ליבנו לעבדו באמת ושבו בנים לגבולם, בגאולה שלמה, ויאיר לנו באור חדות ד' ועוזו, בתשובה שלמה המביאה רפואה וגאולה לעולם בב"א, כנה"ר ונפש ידי"ע

החותם בברכת אה"ר ודוש"ת מהר הקודש מירושלם.

[ארכיון בית הרב. ההדגשה אינה במקור]

נספח:

מכתב לעיריית תל אביב בענין שמירת שבת, צניעות וצדקה

כ' אדר תרצ"א
עיריית קרית יקרתינו תל-אביב ת"ו

שלו' וברכת עולמים.

עירייה מאד נכבדה וחביבה.

הנני בזה מתכבד להציע לפני הדר"כ, את דרישותי, הנוגעות לאשרה, ותפארתה של העירייה הנחמדה אשר על ישראל ועל ארץ ישראל כבודה והדרה, כי עתה בבואם לסדר את החקה הקבועה, ישימו נא לבם על שלשה דברים שהנני חפץ להעירם.

א. הוא דבר חוקת השבת שיחי' עד כמה דאפשר יורת מבורר ומפורט עד שתקבל על ידה עיר היקר שלנו, את הצורה הישראלית הנאותה לה באמת, בהיות קדושת השבתות ומועדי הקודש חופפת עליה בימים המקודשים.

ב. חוקת המוסר והכבוד העברית, ביחש לסדרי הרחיצה בים, הסיג המבדיל בין גברים לנשים, שיהי' באופן הממלא את החובה של רגש קדושת ישראל ותומתו התכונתית. ועם זה יחד יבא הגדר המכובד, שלא יהי' מי שהוא ללכת בבגדי רחצה ברחובות העיר, בלכתם ובשובם מן רחיצת הים.

ג. שיושם לב על חובת הצדקה המיוחדת לישראל מעולם, שלא תסגרנה הדלתות לפני העניים המרודים המחזרים על הפתחים כאשר יאתה לאותה האומה הקדושה הנלחמת בכל נפשה נגד כל המידות הסדומיות אשר נתפשטו גם בין עמי התרבות, לעלבונה של האנושיות ונפילת צביונה המוסרי, וחלק יעקב הוא לא כאלה.

תקותי חזקה, שאלה שלושת הנקודות, יוכרו בהסכמה כוללת, לפאר על ידם את העירייה הישראלית, באותו הפאר המתאים לעיריית ישראל בארץ ישראל.

והנני בזה חותם בברכת ד' מציון ומקודש.

אחיכם נאמן עבודתכם סלה.

הק' אברהם יצחק ה"ק

[ארכיון בית הרב]

נספח:

איגרת הראי"ה למר פנחס שטיין לחיזוק סידור הלימודים של נוער המזרחי בצניעות

י"ב שבט תרצ"ב

לכב' מר ר' פנחס שטיין הי"ו

של' וברכה מעיקות'ו.

מפני רוב הטרדות השונות נתעכבה התשובה למכתבו היקר על דבר סידור הלימודים השיחות וההרצאות לקבוצות הנוער המזרחי, ואיתם הסליחה.

חזקו ואמצו חברים חביבים ועשו חיל ברוח ובפועל לסגולת עם ה' ותורתו ונחלת ארץ חמדתו, במשמרת דברו ומצוותיו וקשר הקודש לתחיית ישראל וחבל ירושתו.

ובאופן סידור קיבוציכם, ודאי תסדרו אותם לאנשים לחוד ולנשים לחוד, בזמנים או במקומות מיוחדים, כדברי חז"ל ומסורת היהדות הנאמנה, וכראוי לדוגלי דגלה ושואפי תקומתה, ותזהרו מכל נטיית מכשול ועוון, ותתאזרו עז ורוממות בגאון שם ה' וזהירות ודעת תורתו ועבודת ישראל עמו ומקום תפארתו, ונעמו יהי עליכם ויכוונן מצעדיכם וימלא מאוייכם הטהורים והנעלים.

דורשכם לטובה באה"ר וחיבת יקר מירושלים.

[ארכיון בית הרב]

נספח:

ביאור הפיסקה על ה"צניעות" בספר "מידת הראי"ה"

"מידת הצניעות"³³ גורמת טובות רבות בעולם, ומתוך כך היא זוכה לדחות מפניה דברים שהיו טובים מצד עצמם, אבל מפני יצר האדם וכוחו החלש יגרמו לפרוץ במידת הצניעות, שהיא קיומו של העולם הרוחני והחומרי.

מדת האהבה והידידות, בכל הסימנים והדיבורים הנוחים, היה ראוי להיות שווה בין המינים, אבל מפני יקרת ערך הצניעות נדחית מדת דרך-ארץ ממקומה עד שלא לשאול בשלום אשה.

הצנוע מכיר כי לא מפני שנאה על המין הוא מתרחק ועושה גדרים, כי-אם מפני התכלית הכללי היפה.

דוגמתם של דברים אנו מוצאים בדעות, התרחקות הראויה וכמעט מוטבעת שלא לתור אחר מחשבות המרחיקות את המעמד המוסרי, לפעמים נראה שדוחקים את חופש הדעת, אבל מי שמכיר התכלית יבין את יקר ערך ההגבלה, ויקבל אותה באהבה".

הנושא בפיסקה: להבין בהבנה נכונה ולקבל באהבה את הרחקות הצניעות

יש שתי קבוצות אליהן מופנית הפיסקה:

- א. מי שמקיים הלכות צניעות בשמחה, אבל עושה זאת מתוך מחשבה לא נכונה, מתוך ריחוק נפשי ודחיה מנשים. חשוב לנו גם "מתוך מה" האדם נוהג מה שנוהג, מאיזו עמדה נפשית³⁴.
- ב. מי שקשה לו נפשית עם ההרחקות של הלכות צניעות, והוא לא מקבלן בשמחה. הוא תמה ביושר: האם ההלכה לא נותנת מקום לדבר כל כך בסיסי וחשוב, כמו דרך ארץ ומידות? כנראה לא הוסבר לו ההגיון שעומד מאחורי ההלכות, ואם נסביר בצורה ברורה יוכל להבין ולקבל באהבה.

מה שמבואר בפיסקה הנ"ל:

- א. אשה היא אדם חשוב ומצויין בדיוק כמו האיש, אין לנו ח"ו "שנאה על המין" [שובניזם וכדומה]. ממילא לפי זה: היה ראוי ורצוי שיהיה גם קשר ידידות נפשי ומעשי בין המינים.
- ב. יש בעיה גדולה: "יצר האדם"³⁵, שהוא נורא ואיום, מתוחכם ברשעותו³⁶, והפיל בעורמתו אנשים רבים מאד, אפילו גדולים וטובים. לעומתו עומד אדם עם "כוחו החלש"...

³³ הלשון כאן "מידת הצניעות" הכוונה לדיני צניעות, אע"פ שבד"כ "מידת הצניעות" כוללת גם את "הצנוע לכת", בלי קשר למינים.

³⁴ ראה בהרחבה על זה בקונטרס "השם אורחותיו" (אלול תשע"ט), בפרק "מתוך מה".

ג. אותו "יצר" גורם חשש וסיכון, שאם תהיה אהבה וידידות בין המינים [מה שבאמת רצינו בסעיף א'] לא יישאר הדבר בטהרתו ותמימותו, כמו בין שני גברים, אלא יהיה ענין ה"יצר" בזה, ותיפרץ מידת הצניעות.

ד. אין ערוך לטובת מידת הצניעות³⁷: "גורמת טובות רבות בעולם!" "קיום העולם הרוחני (קדושה וטהרה) והגשמי!" (כידוע הרס החיים כפשוטו שגורמת המתירנות)

ה. לכן, יש הכרח להיות מודעים לסכנה [לעיל ג], ולוותר בגבורה ובצער על הרצון לידידות [לעיל א], והצניעות תדחה את מידת דרך ארץ וידידות, בעשיית סייג והרחקה, כמו למשל ש"לא שואלים בשלום אשה"³⁸.
והוא ככל מקרה של מפגש בין ערכים חשובים, כשיש סתירה מעשית, חובה להחליט מי עדיף ונשאר ומי לצערינו הגדול ידחה כעת.

ו. כשיש הבנה ע"פ אופן ההסברה הזה, ממילא מקבלים באהבה את ההרחקה וההגבלה, למען המטרה הנעלית³⁹. בסופו של חשבון אנחנו מורוחים, ובגדול. אם כן, נשמח בזה!!

³⁵ אמנם מצאנו בסוכה תחילת פרק חמישי שגם במספד לעתיד לבא כשלא יהיה יצה"ר מ"מ צריך הפרדה בין המינים, עיי"ש, ולכא' צ"ע הסברא. וראה מש"כ בזה הרב דסלר זצ"ל במכתב מאליהו ח"ג עמ' 40-42 וכן בטוב ראייה תענית טו, ב, ובשו"ת להורות נתן ח"א סי' נט, ואכמ"ל.

³⁶ אחת מתחבולותיו: "כך אומנותו של יצה"ר: היום אומר לו עשה כך" וכו'.

³⁷ לא רק ענין תורני ודתי, ציווי התורה וחז"ל, אלא דבר הגיוני, מוסרי ומוסבר במבחן המעשה והתוצאה.

³⁸ על גדריו ופרטי דין זה ראה במאמר "שאלה בשלום אשה", שו"ת "מבשן אשיב" לרב יהושע ואן דייק שליט"א, ח"ב. [שם הביא גם את דברי הבן יהוידע, ויל"ע על יחסם לדברי מרן הראי"ה זצ"ל כאן, שמידת הצניעות דוחה דרך ארץ. ויש לחלק ששם עוסק בדרך ארץ מיוחדת של הכרת הטוב: "את מעשה אלישע ששלח את גיחזי לשאול בשלום השונמית מתרץ הבן יהוידע (לרבי יוסף חיים זצ"ל בעל "הבן איש חי"; קידושין דף ע, א ד"ה הכי אמר שמואל) וז"ל: "ונ"ל בס"ד דהאי כללא דשמואל ליתיה אלא באיש נכרי שאינה מכירה, ואין לו התקרבות עמה בלאו הכי, ולכן אסור לשאול בשלומה, דנראה מזה השלום שבא לעשות קירוב דעת עמה, ולהיות אהבה וחיבה בינו לבינה בשלום זה, ודמי לעגבות. אבל אדם שהוא קרוב שלה, או אפילו זר ממנה אך נתארח בביתה כמה פעמים ונהנה ממנה, אם ידרוש בשלומה אינו נראה דכוונתו לעשות קירוב דעת עמה ולעורר בינו לבינה אהבה וחיבה, דבאמת הוא חייב לשאול בשלומה משורת דרך ארץ ונימוס העולם כיוון דנתארח בביתה וקיבל הנאה וטובה ממנה, ואיך יהיה כפוי טובה לבלתי ידרוש בשלומה בפגעו בה, והכי הוה אצל אלישע הנביא ע"ה, שקיבל הנאה וכבוד מן השונמית, שנתארח בביתם בכל כבוד שבעולם, ועשו לו עליה ושולחן ומנורה לעצמו, לכן שלום זה הוא עליו בתורת חיוב, ואין עושה בו קירוב דעת ויתרון אהבה וחיבה".] וע"ע על אמירת שלום בזמננו האם להתירה ואפילו להצריכה מצד שהיא רק נימוס בעלמא מש"כ ערוך השלחן, אה"ע, כא, ח, ובהרחבה בספר שלום רב עמ' רמג-רמו.

³⁹ כשאדם מבין את מטרת ההגבלה, שאין ענינה בשביל להגביל אלא בשביל לרומם, מקבלים באהבה ערך ההגבלה. וכגון בהלכות נדה, ובהלכות שבת, עם כל איסוריהם, מעשית יש כאן "הגבלה" של החופש, אבל המטרה והוצאה היא הקדושה והרוממות, ואז האדם מקבל בהבנה ובשמחה את המצוה (מלבד עצם הדבר הגדול של ציווי ה' ועשיית רצונו).

הערה לסיום:

יש לעיין לפי זה שמידת דרך ארץ נדחית מפני מידת הצניעות, מה שכתוב במדרש שה"ש רבה ד, ד: "בשעת שהיו נכנסים זוגות זוגות אצל האשה, היה אחד מהם מפחם פניה ואחד מהם מפרק נזמיה, והיו אומרות להם אין אנו מבריותיו של הקדוש ברוך הוא שתעשו לנו כך, והיו ישראל אומרים להן לא דייכם שנטלנו שלנו מתחת ידיכם, הדא הוא דכתיב (במדבר כ"ה) ויאמר ה' אל משה קח את כל ראשי העם והוקע אותם", האם הלוחמים ענו להן רק לפי מה שהיו יכולות להבין, אבל מצד האמת גם בלי המכשול והעונש הגדולים באמת כך ראוי לנהוג מצד מידת הצניעות. ומסתבר יותר ששם הוא בזיון גדול, לפחם פניה, ולולי הטענה של "לא דייכם" אי אפשר לנהוג כך אפילו בשביל הצניעות, ואינו דומה לאי שאילת שלום, ודוק.